

Koivulahden pappilasta Ecuadorin sademetsiin

Ilona Salomaa: Valkoinen Intiaani. Tutkimusmatkailija Rafael Karstenin elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1332. SKS 2011. 296 s.

Yksi suomalaisen tieteenhistorian merkittävimmistä kukoistuskauksista sijoittuu 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle. Tuolloin myös kansainvälistä mainetta niittäneen sosiologi Edvard Westermarckin (1862–1939) ympärille kehittyi empirismin, darwinismin ja positivismin nimeen vannonut koulu-kunta. Sen edustajat olivat liberaaleja maailmankansalaisia, jotka etsivät vertailevan metodin avulla yhteiskunnallisten ilmiöiden alkuperiä, tekivät antropologisia kentätutkimuksia alkuperäiskansojen parissa ja olivat ahkeria kristinuskon kriitikkoja. Vaikka westermarckilaiset ovat viime vuosikymmeninä nousseet kasvavan tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteeksi, olisi heidän tekemisiään suotavaa esitellä myös tieteellistä lukijakuntaa laajemmalle yleisölle. Tähän tehtävään on tarttunut uskontotieteilijä Ilona Salomaa, joka tarkastelee tutkimuksellisen ja populaarin elämäkerran yhdistelmäksi tituleeraamassaan teoksessa *Valkoinen intiaani* yhtä Westermarckin itsenäisemmistä oppilaisista, sosiaaliantropologi Rafael Karstenia (1879–1956), joka muistetaan etenkin Etelä-Amerikan intiaanikulttuureja ja -uskontoja käsitelleistä kenttätutkimuksistaan.

Ilona Salomaa on tutkinut Suomen uskontotieteen ja sosiaaliantropologian pioneereihin lukeutuvan Karstenin tieteellisiä saavutuksia ja elämää jo parinkymmenen

vuoden ajan. Vuonna 2003 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Rafael Karsten (1879–1956) as a Finnish Scholar of Religion* Salomaa kertoi suunnittelevansa Karstenin elämäkerran kirjoittamista. Kahdeksan vuotta myöhemmin häneltä ilmestyi nyt arvosteltavana oleva, väitöstudiumukseen pitkälti pohjaava *Valkoinen intiaani*, jossa kirjoittaja rajaa tehtäväkseen tarkastella Karstenin elämänhistoriaa niin kenttäantropologina kuin yksityishenkilönäkin. Ennen kaikkea Salomaa kuvaa kuitenkin Karstenin kasvua tutkijaksi 1900-luvun alun aatteellisen ja poliittisen kuohunnan keskellä sekä hänen kolmea ensimmäistä tutkimusmatkaansa Etelä-Amerikkaan.

Alkusanoissa Salomaa kertoo tutkimuksellisesta suhteestaan Karsteniin, kirjan syntyprosessista sekä näkökulmasta. Liekö syynä ”halu vapautua akateemisen niukkasuuden ja täsmällisyyden kahleista”, ettei tässä lyhyehkössä puheenvuorossa eritellä sen tarkemmin Karstenia koskevaa tutkimustilannetta, lähdemateriaalia tai punnita lähdeaineiston todistusvoimaa teoksen tarkoituksen kannalta. Lähdeluettelo ei riitä korvaamaan tätä puutetta tai sitä, ettei tekstissä ole lainkaan lähdeviitteitä. Tiedonhaluinen lukija voi toki kääntyä Salomaan väitöskirjan puoleen, missä Karstenia koskevaa lähdemateriaalia on esitelty ja analysoitu asiaankuuluvan yksityiskohteisesti. Myös Valkoisen intiaanin lukijaa kiinnostaisi kuitenkin tieto esimerkiksi siitä, ettei Karstenilta ole säilynyt juuri henkilöhistoriallista materiaalia, kuten muistelmia, haastatteluja tai päiväkirjoja. Tätä aukkoa Salomaa on paikannut muun muassa haastattelemalla Karstenin perillisiiä ja hyödyntämällä Karstenin perikunnan arkistoja kirjeenvaihtoineen.

Fragmentaarinen henkilöhistoriallinen aineisto on haastanut tutkijan, joka on ottanut tehtäväkseen kirjoittaa Karstenia tieteellise-

nä ja yksityisenä persoonana käsittelevän elämäkertateoksen. Materiaalin rajallisuudesta huolimatta Salomaa on onnistunut luomaan varsin elävän ja kiinnostavasti esitetyn kuvan Rafael Karstenin syntymästä hänen kolmannen tutkimusmatkansa loppuvaiheisiin saakka (1879–1929). Vaikka Valkoinen intiaani sisältää henkilöhistoriallista aineista, ei sitä voida pitää kokonaisvaltaisen elämäkerrallisenä teoksena. Se on ennen kaikkea intiaanikansoihin intohimoisesti suhtautuneen uskontotieteilijän kasvutarina epäonnistuneesta apurahanhakijasta menestyneeksi kenttätutkijaksi. Jännittävästi kuvatut tutkimusmatkat riittänevät paikkaamaan Karstenin yksityiselämän vähäisen käsittelyn myös suuren yleisön silmissä.

Valkoinen intiaani jakautuu alkusanojen ja epilogin lisäksi kahdeksaantoista käsitteilylukuun. Kahdeksan ensimmäistä kuvaa, kuinka intiaanitarinoista kiinnostunut Koivulahden kirkkoherran poika kasvoi agnostiseksi uskontotieteilijäksi 1900-luvun ensivuosisikymmenten aatteellisten ja poliittisten mullistusten keskellä. Salomaa kuvaa kiintoisasti jännitettä, joka syntyi Karstenin lapsuuden kodin uskonnollisuuden ja westermarckilaisissa piireissä omaksutun agnostisen maailmankatsomuksen välille. Tätä olisi voinut analysoida tehtyä syvällisemminkin, esimerkiksi Karstenin toiminta uskonnonvapautta ajaneessa Prometheus-seurassa sivuutetaan suhteellisen lyhyesti. Toisaalta Salomaa viittaa varsin kattavasti niihin kirjeisiin, joissa Karstenin uskonnollinen äiti pyrki taivuttamaan poikaansa takaisin kristinuskoon.

Kirjan loppupuolella tarkastellaan Karstenin kolmea ensimmäistä tutkimusmatkaa Etelä-Amerikkaan sekä hänen tieteellisen uransa kehitystä. Salomaa piirtää kuvan tutkimuskohteeseensa intohimoisesti suhtautuvasta kenttätutkijasta. Karsten ei juuri ottanut kantaa kotimaan päivänpolitiik-

kaan, mutta kritisoi sitäkin ankaremmin ecuadorilaisen yhteiskunnan epäkohtia, etenkin kristinuskon turmiollista vaikutusta intiaanien henkiseen ja aineelliseen kulttuuriin.

Salomaa onnistuu erinomaisesti elämäkertakirjoittajan keskeisessä haasteessa – yksilön elämän sitomisessa vahvempaan narratiiviin. Salomaa punoo Karstenin uran vaiheet taidokkaasti aatteelliseen ja poliittiseen kontekstiinsa. Lukija seuraa jännityksellä Karstenin opiskeluvuosien ja akateemisen uran etenemistä poliittisen kuohunnan keskellä aina sortokausien sensuuritoimenpiteiden ja asevelvollisuuskutsuntojen luomista haasteista ensimmäiseen maailmansotaan ja Suomen itsenäisyyden alkuvaiheisiin saakka. Salomaa käsittelee kattavasti myös Karstenin tieteelliseen ajattelun kehityksen kannalta merkityksellisiä ihmissuhteita, ja osoittaa näin Karstenin saavutukset paitsi itsensä arvokkaina, myös osana laajempaa antropologisten aatteiden kehitystä. Antropologeja ja tutkimusmatkailijoita käsitteleville elämäkertoille tyypilliseen tapaan Salomaa on rakentanut Valkoisen intiaanin paitsi tietehistoriallisesti kiinnostavaksi elämätarinaksi, myös viihdyttäväksi seikkailukertomukseksi.

– NIINA TIMOSAARI